

امکان‌سنجی آموزش غیرحضوری در نظام آموزش‌های عقیدتی - سیاسی

غلامرضا ویسی* *MSc*، محمدصادق حمیدزاده^۱ *MSc*

* پژوهشکده تحقیقات اسلامی، قم، ایران

^۱ پژوهشکده تحقیقات اسلامی، قم، ایران

چکیده

اهداف. این پژوهش به منظور امکان‌سنجی و بررسی موضوعات آموزش غیرحضوری در نظام آموزش‌های عقیدتی - سیاسی، جایگاه و شیوه‌های اجرای آن انجام شد.

روش‌ها. برای پاسخ به سؤال‌های تحقیق، مطالعاتی در دو بخش کتابخانه‌ای (نظری) و میدانی (پیمایشی) با حجم ۱۰۰ نفر نمونه متشکل از کارشناسان، مدیران و مربیان عقیدتی - سیاسی انجام گرفت.

یافته‌ها. ۹۰٪ افراد اجرای آموزش‌های عقیدتی - سیاسی را به صورت ترکیبی (حضوری و غیرحضوری) مورد تأیید قرار دادند. ۴۷٪ افراد دروس عقاید، ۶۴٪ دروس احکام، ۶۵٪ دروس معارف، ۸۵٪ دروس تاریخ اسلام، ۴۹٪ دروس اخلاق، ۷۸٪ دروس دانش سیاسی و ۷۶٪ دروس نظام دفاعی را برای غیرحضوری شدن مورد تأیید قرار دادند. ۳۴٪ از نمونه آماری دوره‌های بدو خدمت، ۷۵٪ دوره تداوم، ۷۱٪ دوره‌های طولی و ۷۳٪ دوره‌های بصیرت را برای غیرحضوری شدن مناسب دانستند. ۸۱٪ افراد آموزش غیرحضوری را برای گروه فرماندهان و مدیران، ۸۲٪ برای گروه عموم مدیران، ۵۹٪ برای گروه عموم نیروها و ۹۱٪ برای گروه اساتید و مربیان مناسب تشخیص دادند.

نتیجه‌گیری. برای استقرار نظام آموزش غیرحضوری، به ویژه استقرار آن در داخل نظام سنتی (حضوری)، آمادگی در زمینه‌های گوناگون لازم است.

کلیدواژه‌ها: آموزش غیرحضوری، نظام‌های آموزشی، امکان‌سنجی

Feasibility of distance education in ideological-political educational system

Vaisi G.* *MSc*, Hamidzadeh M. S.¹ *MSc*

*Islamic Research Institute, Ghom, Iran

¹Islamic Research Institute, Ghom, Iran

Abstract

Aims. This research was a feasibility and evaluation the courses of distance education in ideological-political educational system, its position and methods and distance training in this field.

Methods. To answer the research questions, a study in two parts of library (theoretical) and field (survey) performed with 100 samples consisted of experts, managers and ideological-political trainers.

Results. 90% of samples implemented the ideological-political training as a combination (in person and distance) method. 47% of samples said beliefs courses, 64% said sentences courses, 65% said education courses, 85% said islamic history courses, 49% said ethics, 78% said political sciences courses 76% said defense system courses could be taught distancely. 34% of the samples said beginning of service periods, 75% said sustain period, 71% said longitudinal periods and 73% said vision periods were appropriate to be taught distancely. 81% of samples said distance education is appropriate for the commanders and managers, 82% said for public managers, 59% said for public forces and 91% said for professors and instructors.

Conclusion. For establishing a distance education system, particularly its establishment in traditional system (presence), preparedness in different fields is required.

Keywords: Distance Education, Educational Systems, Feasibility

مقدمه

رابطه ضرغام یکی از دلایل روی آوردن کشورهای موسوم به جهان سوم به آموزش از راه دور را مقرون به صرفه بودن آن می‌داند [۶]. اگرچه بسیاری از استادان، دانشجویان و دیگران اعتقاد دارند که آموزش از راه دور نسبت به آموزش حضوری در درجه‌ی دوم اهمیت قرار دارد [۷]، اما نتایج برخی پژوهش‌ها نشان داده است که نظام آموزش از راه دور، ضمن این که قابلیت خاصی در فراگیر کردن آموزش دارد و امکان دریافت خدمات آموزش عالی را برای توده‌ی وسیع‌تری از مردم فراهم می‌آورد، چنانچه برنامه‌ریزی این نظام با رعایت اصول یادگیری از راه دور طراحی و اجرا شود، در مقایسه با آموزش حضوری، اگر در سطح بالاتر نباشد از درجه مساوی برخوردار است.

از آموزش از راه دور، علاوه بر استفاده گسترده برای جواب‌گویی به نیازهای آموزشی در مقطع آموزش عالی، در مقاطع ابتدایی و متوسطه در کشورهایی نظیر استرالیا، اندونزی، تایلند، بنگلادش، کوبا، مالاوی، فیلیپین، نیوزلند، فرانسه، چین، مالزی، گینه‌نو، ژاپن و لهستان استفاده می‌شود [۸]، همچنین این شیوه آموزش، بنا به قابلیت‌هایی که دارد زمینه‌های مساعد و قابل قبولی برای اهدای چون تربیت و آموزش ضمن خدمت یا بازآموزی مریبان دارد، این نظام آموزشی اکنون در بسیاری از کشورهای آسیا و اقیانوسیه پذیرفته شده است [۹].

۷ ویژگی اصلی آموزش غیرحضوری عبارتند از:

- ۱- جدایی یاددهنده و یادگیرنده از یکدیگر هم از نظر زمانی و هم از نظر مکانی.
- ۲- ارایه آموزش از طرف یک سازمان پشتیبانی‌کننده.
- ۳- استفاده از فن‌آوری در آموزش با استفاده از وسایل جدید (رسانه‌های آموزشی مختلف)
- ۴- تأمین ارتباط دوسویه میان یادگیرنده و یاددهنده.
- ۵- یادگیری متفاوت با شکل سنتی در کلاس (صرف‌نظر از ساعات رفع اشکال جمعی)
- ۶- مشارکت مربی در شکل صنعتی‌شده فرآیند یادگیری-یاددهی به‌عنوان عامل اصلی.
- ۷- فردی و خصوصی کردن یادگیری (در این نظام یادگیرنده، تعیین‌کننده زمان و مکان یادگیری متناسب با استعداد و علایق و به‌طور کلی توانایی‌ها و ویژگی‌های فردی خود است) [۱۰].

در جهان امروز، آموزش از راه دور از سطح کمی و کیفی بسیار بالایی برخوردار است و به‌جرات می‌توان گفت که با برداشتن موانع بی‌شمار موجود در سایر نظام‌های آموزشی و ارائه راه‌حل‌های جدیدتر در این رقابت تنگاتنگ در حال رسیدن به مرزهای پیروزی است [۱]. یکی از مزایای آموزش از راه دور، کاربرد آن در آموزش ضمن خدمت کارکنان دولت است؛ در این آموزش کارکنان ناچار به ترک محل خدمت یا تقلیل ساعت کار در زمان کارآموزی یا بازآموزی ضمن خدمت نخواهند بود. این یکی از مزایای آموزش از راه دور است که سبب رواج و گسترش فوق‌العاده آن در جهان و برتری آن به آموزش حضوری شده

نظام آموزش از دیرباز به‌عنوان یکی از نهادهای بسیار مهم اجتماعی در فرآیند جامعه‌پذیری افراد از طریق انتقال و یاددهی علوم مختلف، مفاهیم، ارزش‌ها، هنجارها، باورها، فنون و تکنیک‌ها، نقش کلیدی و بی‌بدیلی را در جامعه بشری برعهده داشته است. این نهاد اجتماعی به صورت فرآیند و جریان چندبعدی و مرکب، همچنان که کارکردهای اساسی را برعهده دارد، برای آموزش و انتقال مفاهیم، اطلاعات و فنون به تناسب اهداف، نیازها، شرایط، امکانات، اقتضاها و الزامات خاص، به شیوه‌های مختلف آموزشی طراحی و اجرا می‌شود. یکی از این شیوه‌های آموزشی، شیوه آموزش غیرحضوری است که در نظام‌های آموزشی نسبتاً جدید در کنار نظام آموزشی سنتی، کارایی خود را در بسیاری از کشورها نشان داده است [۱].

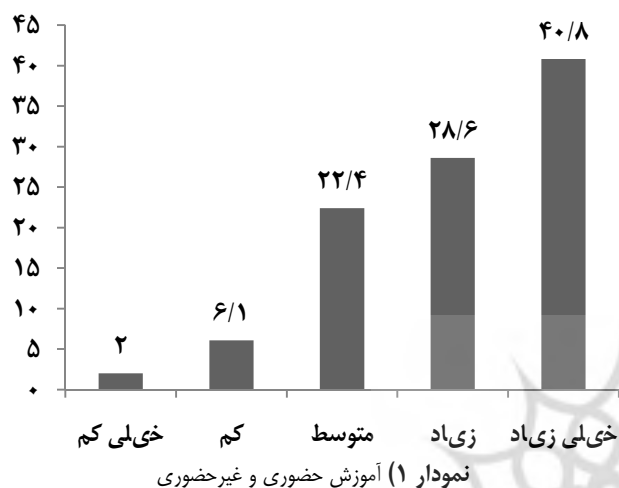
در نظام آموزش غیرحضوری، واژه "آموزش" به مفهوم خودآموزی و خودسازی است و به معنای خلق فرصت‌هایی برای آموزش افرادی که به‌علت عدم دسترسی به مراکز آموزش حضوری، نداشتن فرصت کافی و محدودیت‌های زمانی و مکانی و ... امکان دریافت آموزش‌های حضوری را ندارند، لذا امکان یادگیری انعطاف‌پذیری را در دسترس آنان قرار می‌دهد [۱]. و منظور از نظام‌های آموزشی اغلب نظام آموزش عالی و آموزش ضمن خدمت کارکنان سازمان‌ها و نیز آموزش بزرگ-سالان می‌باشد. با در نظر گرفتن مفاهیم فوق، نتیجه‌گیری می‌شود که آموزش غیرحضوری نوعی روش آموزشی است که یادگیری در آن فردی، مستقل و متکی به یادگیرنده است، مواد و عناصر آموزش از طریق رسانه و یک سازمان آموزشی هدایت می‌شود و ضمن توجه به تعامل بین یاددهنده و یادگیرنده بر ارتباط غیرمجاورتهی اجزای آموزشی تأکید دارد [۲].

مفاهیم آموزش از راه دور، آموزش مکاتبه‌ای، آموزش باز، آموزش نیمه‌حضوری، مطالعه مستقل و خودآموزی، در گستره آموزش و فرهنگ جوامع مختلف مطرح و طیف وسیعی از تعابیر و تعاریف را دربر دارد. عبارات فوق همگی اشاره به نوعی آموزش حضور معلم دارند. این واژه‌ها اگرچه یکی نیستند، اما بدون ارتباط با یکدیگر نیستند. از میان عبارات فوق، آموزش از راه دور رساترین مفهوم برای آموزش بدون معلم شناخته شده است [۳].

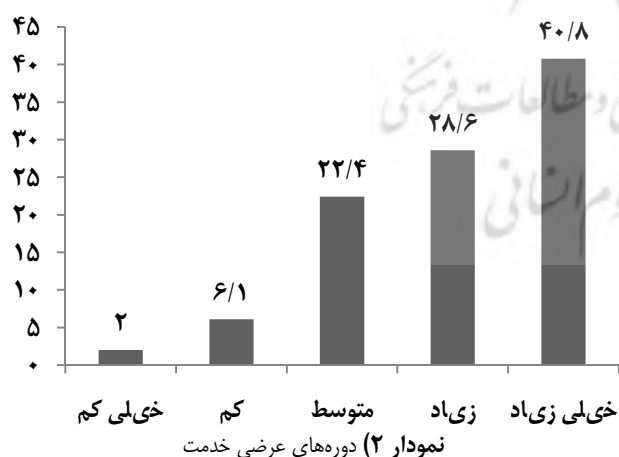
آنچه در حال حاضر در آموزش از راه دور بیشتر مورد تأکید قرار می‌گیرد، جنبه‌ی خودآموزی درس‌هاست [۴]. این آموزش‌ها در حال حاضر معمولاً به شیوه‌ی کتاب‌محور انجام می‌شود. استفاده از نظام‌های آموزش به کمک رایانه به‌عنوان ابزارهای اصلی و محوری آموزش و نیز به‌عنوان ابزاری کمکی نظیر نظام‌های آزمایشگاهی و دایره‌المعارف‌های تخصصی و راهنمایی تحصیل دانشجویان و امثال آن می‌تواند انجام شود، به‌طوری که در بالا بردن کیفیت آموزش و تنوع آموزش به میزان چشم‌گیری مؤثر باشد، همچنین در درازمدت در این شیوه هزینه‌های آموزش کاهش چشمگیری خواهد داشت [۵]. در این

نتایج

در نگاه کلی یافته‌های تحقیق حکایت نشان داد که ۹۰/۱٪ اعضای نمونه (نمودار ۱) اجرای آموزش‌های عقیدتی-سیاسی به صورت ترکیبی (حضور و غیرحضور) را در حد متوسط و بالای متوسط مورد تأیید قرار دادند، لکن اجرای کل آموزش‌های عقیدتی-سیاسی به صورت غیرحضور با مخالفت پاسخ‌گویان روبرو شده است. در کل در بخش‌های مختلف تحقیق نتایج زیر به دست آمد.

درخصوص مناسب بودن مداوم یکی از دوره‌های آموزشی برای غیرحضور شدن، بالاترین تأیید را دوره‌های عرضی به خود اختصاص داد و کمترین تأیید مربوط به دوره‌های بدو خدمت بود.

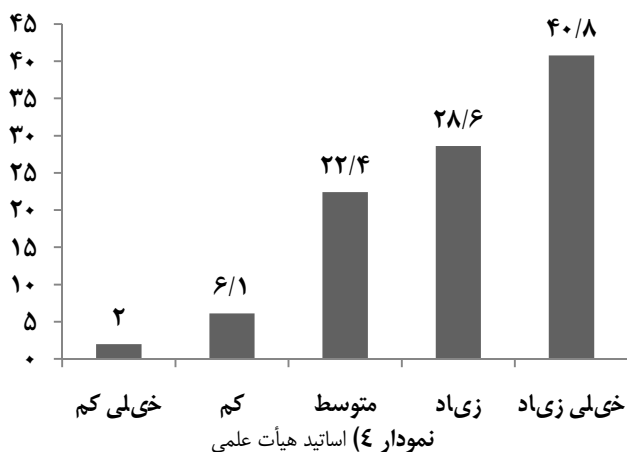
براساس نتایج به دست آمده: ۸۱٪ جامعه نمونه معتقد بودند که دوره‌های عرضی قابلیت غیرحضور شدن را دارد (نمودار ۲)، ۷۶/۴٪ جامعه نمونه معتقد بودند که دوره‌های توجیهی قابلیت غیرحضور شدن را دارد، ۷۳/۵٪ جامعه نمونه معتقد بودند که دوره‌های بصیرت می‌تواند به صورت غیرحضور اجرا شود، ۷۵/۲٪ از پاسخ‌گویان معتقد بودند که در دوره‌های تداوم، غیرحضوری شدن آموزش‌های عقیدتی-

است. در رابطه با این مزیت (آموزش ضمن خدمت کارکنان دولت)، یک پاسدار از ابتدای ورود به سپاه آموزش‌های اعتقادی، سیاسی، تربیتی، اخلاقی، فقهی و ... را براساس کدهای تعیین شده تا زمان بازنشستگی باید بگذرانند و از طرفی این آموزش‌ها با مشکلات بسیاری از جمله محدودیت‌های زمانی و مکانی کارکنان جهت دریافت این آموزش‌ها مواجه است و از طرف دیگر راه‌اندازی نظام‌ها و سیستم‌های آموزش حضوری به هزینه، زمان، برنامه‌ریزی و مدیریت گسترده‌ای نیاز دارد. از این رو اتخاذ تدابیر و استفاده از شیوه‌هایی که بتواند با شرایط و نیاز موجود آموزشی اثربخش و کارا را امکان‌پذیر سازد ضرورت دارد. یکی از رایج‌ترین و بهترین راه‌حل‌های ممکن استفاده از آموزش‌های غیرحضور است، اولین گام در این راه، امکان‌سنجی برگزاری این آموزش‌ها (اعتقادی، سیاسی، تربیتی، اخلاقی، فقهی و ...) در غالب بررسی متن، مربی و موضوعات به شیوه غیرحضور است. با توجه به مطالب فوق و ضرورت موجود، در پژوهش حاضر به دنبال آن هستیم که جایگاه، شیوه‌ها و موضوعات آموزش غیرحضور را تبیین نماییم. سپس امکان اجرایی کردن آن را در آموزش‌های عقیدتی-سیاسی سپاه پاسداران سنجیده و ارزیابی کنیم و با استفاده از این شیوه اثربخشی آموزش‌های عقیدتی-سیاسی را افزایش داده و موانع موجود در اجرای دوره‌های آموزشی را از میان برداریم.

مواد و روش‌ها

این پژوهش در دو بخش کتابخانه‌ای (نظری) و میدانی (پیمایشی) انجام شد، بدین ترتیب که در بخش کتابخانه‌ای تمام مطالب و نظریات علمی صاحب‌نظران و تجارب کشورهای پیشرفته و ایران در این زمینه جمع‌آوری و تدوین گردید. سپس در بخش میدانی با استفاده از مصاحبه به دو صورت باز و بسته از صاحب‌نظران تعلیم و تربیت و مسئولان آموزش‌های عقیدتی-سیاسی اطلاعات لازم جمع‌آوری گردید. جامعه آماری این پژوهش کل مسئولان و مربیان عقیدتی-سیاسی بودند که از میان آنها تعداد ۱۰۰ نفر که بیشترین تجربه و اطلاعات را در این زمینه داشتند شامل: کارشناسان، مدیران و مربیان آموزش‌های عقیدتی سیاسی سپاه پاسداران با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و مورد پرسش قرار گرفتند. با توجه به این که اغلب اطلاعات لازم به صورت نظری جمع‌آوری شد به روش تجزیه و تحلیل محتوا مورد تحلیل قرار گرفت. و در بخش پیمایشی نیز اطلاعات به دست آمده با نرم‌افزار آماری SPSS-11 تحلیل گردید. محورهای اصلی ابزار تحقیق (پرسش‌نامه) شامل بخش‌های زیر بود: چه دوره‌هایی مناسب آموزش غیرحضور می‌تواند باشد، چه دروسی قابلیت آموزش غیرحضور را دارد، کدام یک از طبقات یادگیرنده بیشتر می‌تواند از آموزش غیرحضور بهره ببرند، چه روش‌هایی مناسب اجرای آموزش غیرحضور در نظام‌های آموزش عقیدتی-سیاسی است و امکانات و مقدمات اجرای آموزش غیرحضوری چقدر است.

عقیدتی- سیاسی به شیوه غیرحضوری برای فرماندهان و مدیران مناسب است و ۵۹/۵٪ پاسخ‌گویان آموزش‌های عقیدتی- سیاسی به شیوه غیرحضوری را برای نیروهای عادی مناسب دانستند.

درخصوص تعیین مناسب‌ترین روش برای اجرای آموزش عقیدتی سیاسی به شیوهی غیرحضوری، روش ترکیبی (اجرای بخشی از آموزش به صورت حضوری و بخشی دیگر به صورت غیرحضوری) با ۹۰/۱٪ بالاترین تأیید را به خود اختصاص داد، در ضمن از بین شیوه‌های متن‌محور یا خودخوان و الکترونیکی یا از راه دور به دلیل آماده نبودن زمینه‌های ارتباطی شیوهی متن برگزیده شد.

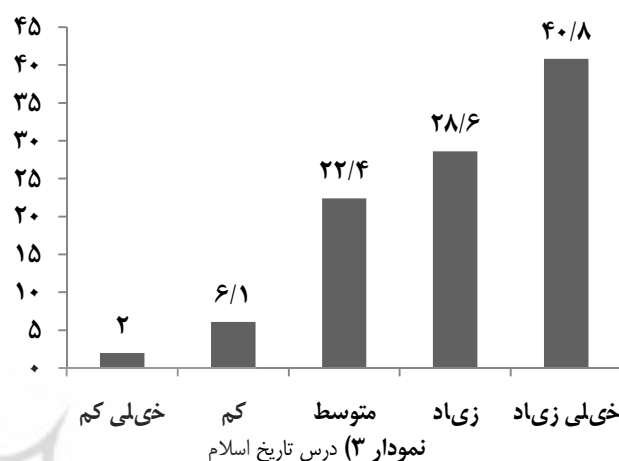
بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان داد با وجود نارسایی‌های موجود در بخش‌های مختلف نظام آموزش‌های عقیدتی- سیاسی، ضمیمه نمودن شیوه غیرحضوری جهت تقویت نظام موجود، اقدامی بسیار مطلوب و منطقی به نظر می‌رسد لکن برای تحقق چنین هدفی بایستی ابتدا بخشی از دوره‌های آموزشی به تدریج و به صورت آزمایشی (مثلاً دوره‌های عرضی که در اولویت اول توسط پاسخ‌گویان مورد تأیید قرار گرفت) اجرا گردد تا مدیریت نظام آموزش‌های عقیدتی- سیاسی با تنش و آسیب‌های احتمالی روبرو نشود و پس از دریافت بازخورد مناسب به دوره‌های دیگر تعمیم یابد.

در بررسی طبقات کارکنان مناسب جهت آموزش‌های عقیدتی- سیاسی به صورت نظام آموزش غیرحضوری اولویت با خواهران پایور، مدیران صفی، اساتید و مربیان آموزشی است و پس از موفق اجرا شدن می‌تواند به طبقات دیگر توسعه یابد.

در بررسی دروس مناسب جهت آموزش‌های عقیدتی- سیاسی در نظام آموزش غیرحضوری به ترتیب دروس تاریخ اسلام، دانش سیاسی، نظام دفاعی، معارف قرآن، احکام، مدیریت و در آخر درس عقاید بیشترین تأیید را کسب نمودند، بنابراین درس تاریخ اسلام می‌تواند در اولویت

سیاسی امکان‌پذیر و حتی مناسب خواهد بود. ۷۳/۲٪ پاسخ‌گویان اجرای دوره‌های طرح ولایت را به صورت غیرحضوری در حد متوسط و بیشتر مورد تأیید قرار دادند، ۷۱/۴٪ نمونه بر این باور بودند که در دوره‌های طولی شرایط برای غیرحضوری شدن آموزش‌های عقیدتی- سیاسی مساعد است و ۴۳/۳٪ پاسخ‌گویان غیرحضوری شدن دوره-های آموزش بدو خدمت را در حد متوسط مناسب دانستند.

درخصوص مناسب بودن دروس برای غیرحضوری شدن؛ بالاترین تأیید را درس تاریخ اسلام و پایین‌ترین تأیید را درس عقاید به دست آورد. براساس یافته‌های به دست آمده: ۸۵/۳٪ پاسخ‌گویان معتقد بودند درس تاریخ اسلام برای غیرحضوری شدن از قابلیت متوسط و بالا برخوردار است (نمودار ۳)، ۷۸/۷٪ پاسخ‌گویان معتقد بودند که دروس دانش سیاسی قابلیت غیرحضوری شدن را دارد ۷۶/۸٪ از پاسخ‌گویان غیرحضوری شدن دروس نظام دفاعی را در حد متوسط و بیشتر مناسب دانستند، ۶۵/۱٪ از پاسخ‌گویان معتقد بودند می‌توان دروس معارف قرآن را به صورت غیرحضوری ارائه نمود، ۶۴/۲٪ پاسخ‌گویان امکان غیرحضوری شدن دروس احکام را در حد متوسط یا بیشتر ارزیابی نمودند، ۴۹٪ پاسخ‌گویان قابلیت دروس اخلاق را برای غیرحضوری شدن در حد متوسط و بیشتر تأیید کردند، ۴۷/۷٪ پاسخ‌گویان قابلیت غیرحضوری شدن دروس عقاید را در حد متوسط و بیشتر تأیید نمودند و ۳۲/۴٪ پاسخ‌گویان قابلیت غیرحضوری شدن دروس مدیریت را در حد ضعیف ارزیابی کردند.

درخصوص تعیین مناسب‌ترین سطح از کارکنان، برای استفاده از شیوه غیرحضوری، بالاترین تأیید به گروه اساتید و مربیان و کمترین تأیید را نیروهای عادی کارکنان به دست آورد. براساس نتایج به دست آمده: ۹۱/۸٪ پاسخ‌گویان مناسب بودن آموزش‌های عقیدتی- سیاسی به شیوه غیرحضوری را برای گروه اساتید و مربیان در حد متوسط و بیشتر ارزیابی نمودند (نمودار ۴). ۸۲٪ پاسخ‌گویان آموزش‌های عقیدتی- سیاسی به شیوه غیرحضوری را برای کلیه مدیران صفی مناسب تشخیص دادند، ۸۱/۷٪ پاسخ‌گویان معتقد بودند که آموزش‌های

منابع

- ۱- محمدهاشم رضایی. یادگیری مستقل در نظام آموزشی از راه دور. تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه پیام نور؛ مجموعه مقالات دومین کنفرانس آموزش باز و از راه دور، ۱۳۸۰. ۶۴-۵۲.
- ۲- ابوالفضل فراهانی، نقش خودآموزی و مطالعه مستقل در یادگیری درس‌های تربیت بدنی، مجله تربیت بدنی المپیک، پاییز و زمستان ۱۳۸۰؛ (۲۰): ۲۲-۹.
- 3- Keegan D. The fundation of distanc education. **Edition number. City of publication:** Grom Hel; 1989.
- ۴- ناظم پروین‌دخت، نقیب‌زاده‌مشایخ ابراهیم. آموزش از راه دور با استفاده از تار جهان‌گستر. گزارش رایانه. ۱۳۷۰؛ (۱۳۷): ۳-۱۰.
- ۵- سیف‌علی‌اکبر. آموزش معلم‌محور و آموزش کتاب‌محور. تهران: دانشگاه پیام نور؛ مجموعه مقالات اولین سمینار تخصصی آموزش از راه دور، ۱۳۷۱. ۳۷-۲۳.
- ۶- ضرغام نصرت‌الله. آموزش از راه دور در جهان. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور؛ مجموعه مقالات تخصصی آموزشی از راه دور، ۱۳۷۱. ۱۸۰-۱۶۹.
- 7- Moore M. Self-directed learning and distance education. *J Distance Educ.* 1998;1(1):7-24.
- ۸- فرمهینی‌فراهانی محسن. نظام آموزش از راه دور، چشم‌انداز جدیدی در آموزش و پرورش کشور. مجله‌ی رشد. ۱۳۷۵؛ (۱۱): ۳۶-۸.
- ۹- پژوهشکده‌ی تعلیم و تربیت. آموزش و پرورش ایران ۱۴۰۰ (مجموعه‌ی ششم)؛ توصیه‌نامه‌های مجامع بین‌المللی درباره‌ی آموزش و پرورش (۲). تهران: وزارت آموزش و پرورش؛ ۱۳۷۷.
- ۱۰- ابراهیم‌زاده عیسی. آموزش از راه دور، همگام با فناوری. گزارش رایانه. ۱۳۷۷؛ (۱۳۹): ۳۸-۲۸.

به‌صورت آزمایشی در طرح غیرحضوری اجرا گردد، ضمناً توجیه و آموزش مؤلفان دروس عقیدتی از ضروریات امر است.

در بررسی دوره‌های آموزشی مناسب جهت آموزش‌های عقیدتی-سیاسی در نظام آموزش غیرحضوری به‌ترتیب دوره‌های عرضی، توجیهی، بصیرت، تداوم، ولایت، طولی و در آخر دوره بدو خدمت‌بیشترین تأیید را به خود اختصاص داده‌اند.

در جهت افزایش توان اجرایی رده‌های مجری آموزش‌های عقیدتی-سیاسی برای اجرای شیوه غیرحضوری اولاً توصیه می‌شود که طرح مزبور در یک نیرو یا استان یا لشکر اجرا شود و پس از دریافت بازخورد و انجام اصلاحات لازم در بخش اجرایی به تمامی رده‌ها توسعه یابد. از آن جهت که برای اجرای غیرحضوری آموزش‌های عقیدتی-سیاسی سرمایه‌گذاری لازم به‌عمل نیامده است حداقل می‌تواند در محدوده اجرای آزمایشی تمهیدات مناسب در بخش تجهیزات فنی اتخاذ شود.

در مورد فرهنگ سازمانی مناسب طرح آموزش‌های عقیدتی-سیاسی به‌صورت غیرحضوری، لازم است ضمن جلسات توجیهی بروشورهای مناسب برای تقویت فرهنگ سازمانی طرح تهیه و توزیع شود و شایسته است کارگاه آموزشی و توجیهی قبل از اجرای طرح برای مجریان گذاشته شود. در پایان، به‌طور کلی استقرار یک نظام آموزش غیرحضوری، به‌ویژه استقرار آن در داخل نظام سنتی (حضوری) مستلزم آمادگی در زمینه‌های گوناگون می‌باشد و این امر جز به شیوه آزمایشی و بخشی ممکن نخواهد بود.